

FUND OG FORSKNING

BIND 61

2022

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 61

2022

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 61

2022

With summaries

KØBENHAVN 2022

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget, se side 22.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten, se side 109.

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Claus Røllum-Larsen

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

ISSN 0069-9896

OTTO SPERLING DEN YNGRES LATINSKE
LEONORA CHRISTINA-BIOGRAFI
(CA. 1690)

AF
SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN¹

Om kongedatteren Leonora Christina (1621-98) og hendes liv er vi vel underrettede, ikke mindst fordi hun har efterladt sig både en kortere fransk selvbiografi, der er afsluttet 1. maj 1673, og det noget længere *Jammers Minde*, der skildrer hendes mange år som fange i Blåtårn 1663-85, og som er blevet til i forskellige omgange i fængslet fra 1674, men fortsat i Maribo efter løsladelsen til tæt på hendes død.² Der eksisterer dog også en tredje, samtidig kilde til hendes liv med vægt på hendes litterære produktion og de sidste år frem til hendes død, og det er den latinske Leonora Christina-biografi, der findes bevaret i et håndskrift med titlen *De foeminis eruditis* (Om lærde kvinder, ofte også kaldt *De foeminis doctis*), som Otto Sperling den yngre (1634-1715) gennem mange år arbejdede på, og som er bevaret i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling under signaturen GKS 2110 kvart.³

Sperlings latinske Leonora Christina-biografi har været kendt og benyttet af historikere og litterater fra begyndelsen af 1700-tallet, men det har ikke været nemt, eftersom Sperlings tekst ikke står samlet, men består af 24 store og små tekstbidder fordelt på 18 sider. Selv om et enkelt henvisningssystem holder orden på det hele, er det i realiteten

¹ Jeg takker Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs direktør, dr.philos. Karen Skovgaard-Petersen, seniorredaktør, dr.phil. Marita Akhøj Nielsen og seniorredaktør, ph.d. Peter Zeeberg for hjælp til at tyde håndskriftet og for kritiske kommentarer,

² Marita Akhøj Nielsen & Lene Schøsler (udg.): *Leonora Christinas franske selvbiografi*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, i kommission hos Syddansk Universitetsforlag, Odense 2021 (herefter *Leonora Christinas franske selvbiografi*); Poul Lindegård Hjort & Marita Akhøj Nielsen: *Jammers Minde*, 1998 (herefter *Jammers Minde*).

³ Marianne Alenius: "Otto Sperlings 1.399 lærde kvinder og hans kilder", *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, 51 (2012), s. 187-212.

umuligt at overskue teksten. Man ser da også, at der i begyndelsen af 1700-tallet blev udarbejdet en ret fri dansk oversættelse, der udelod dele af stoffet, men samtidig supplerede med andet stof.⁴ Denne version blev bl.a. benyttet af Ludvig Holberg, der skildrede Leonora Christinas skæbne i tredje bind af sin *Dannemarks Riges Historie* (1735).⁵

Den, der mest intensivt benyttede Sperlings Leonora Christina-biografi i den originale udgave, var universitetsbibliotekar Sophus Birket Smith (1838-1919), der i 1869 udgav *Jammers Minde* og siden en stribe andre Leonora Christina-udgivelser: hendes franske selvbiografi, en skildring af hendes sidste år i Maribo og sidst, men ikke mindst, en næsten 1.000 sider lang biografi i to bind om hende og hendes slægt, hvilket i høj grad vil sige hendes mand Corfitz Ulfeldt (1606-64).⁶ I den sammenhæng aftrykte Birket Smith også forskellige bidder af Sperlings tekst, og han formulerede i flere omgange det, som indtil nu har stået som den almindeligt accepterede forståelse af teksten, nemlig at Sperling udarbejdede sin latinske Leonora Christina-biografi på grundlag af hendes egen franske selvbiografi (1673), som han selv havde bedt hende skrive.

Jeg har i anden sammenhæng udførligt taget stilling til Birket Smiths opfattelse og konkluderet, at Sperlings latinske Leonora Christina-biografi under ingen omstændigheder bygger på Leonora Christinas franske selvbiografi, og at den anonyme "Monsieur", som bad hende skrive selvbiografien, næppe er Sperling, men snarere rigsadmiral

⁴ Den ældste version synes at være Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling NKS 1393 e folio (sandsynligvis originalen, foreligger i to udgaver, hvoraf den anden har nogle tilføjelser), dertil i hvert fald også i følgende: NKS 2141 b kvarto, NKS 2143 kvarto, NKS 2145 b kvarto, NKS 2146 c kvarto, Thott 1971 kvarto, Thott 1137 folio.

⁵ Leonora Christina: *Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer*, udg. Johs. Brøndum-Nielsen & C.O. Bøggild-Andersen, 1949, s. 299-305 (2. udg. 1960, s. 251-254).

⁶ Soph. Birket Smith (udg.): *Leonora Christina Ulfeldt's "Jammers Minde". En egenhændig Skildring af hendes Fangenskab i Blaataarn i Aarene 1663-1685*, 1869; S. Birket Smith: "Leonora Christina (Ulfeldt)s Selvbiografi. Udgiven efter et Håndskrift i det store kgl. Bibliothek", *Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie*, 2. rk., I (1871-72), s. 129-231; S. Birket Smith: *Leonora Christina (Ulfeldt) på Maribo Kloster. Et Bidrag til Oplysning om hendes sidste Leveår*, 1872; S. Birket Smith: *Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie. Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie*, I-II, 1879-81. Bidder af Sperlings tekst figurerer i fodnoterne til Birket Smith 1872, s. 21, 42, 47, 52-53, 55.

Henrik Bielke (1615-83).⁷ Nedenfor skal argumentationen i al korthed gentages, men først skal det dreje sig om det mere generelle, nemlig at motivere den følgende tekstudgave.

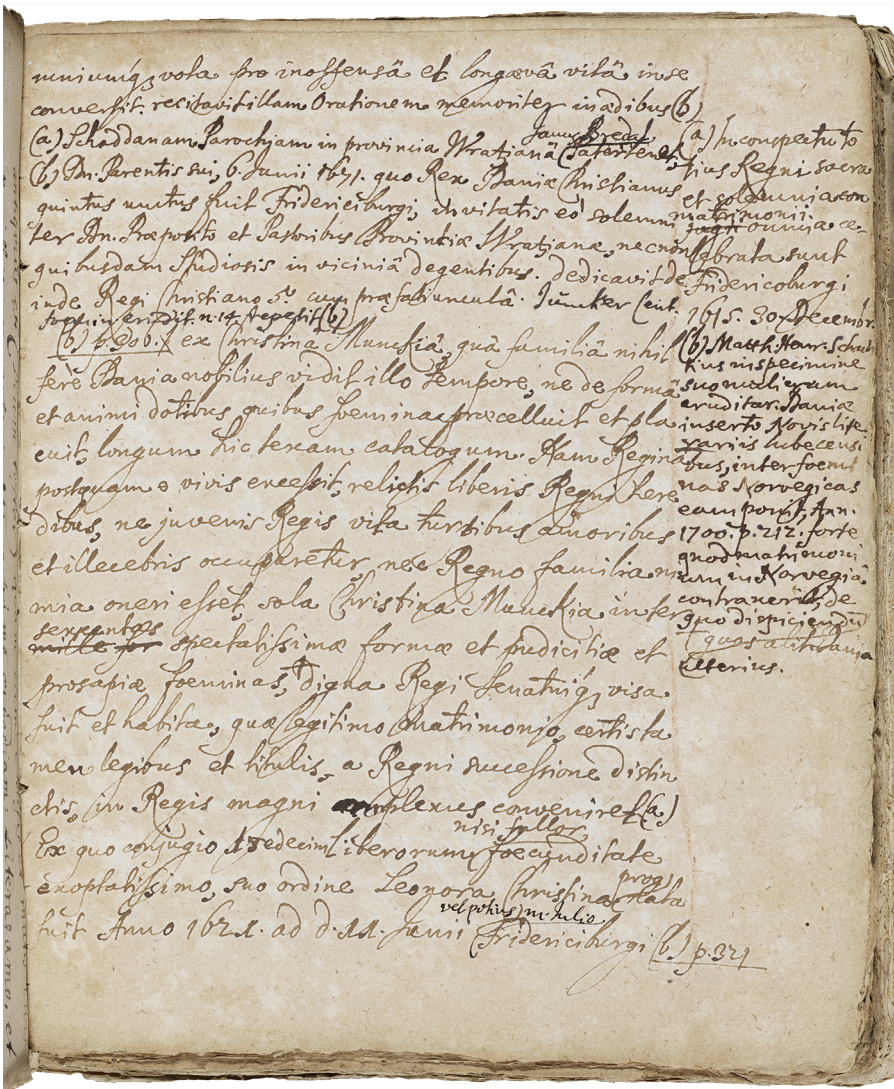
Når Sperlings latinske Leonora Christina-biografi fortjener udgivelse, har det flere årsager. For det første er der tale om en tekst, der på en række punkter er den primære kilde til vor viden om Leonora Christina, og som både direkte og indirekte har præget eftertidens billede af hende. Af hensyn til dens kildeværdi, men også af hensyn til den videnskabelige kritik og Leonora Christinas erindringshistorie bør den være let tilgængelig. For det andet er der tale om en tekst, der på grund af sin karakter og i dag også på grund af sit sprog i realiteten er utilgængelig. Derfor er den her ikke kun udgivet, men også oversat og forsynet med realkommentar. For det tredje giver teksten et bidrag til forståelsen af Otto Sperling den yngre som historiker og en smagsprøve på hans stort anlagte, men aldrig færdiggjorte værk om de lærde kvinder. Den følgende tekstudgave skal med andre ord tjene den videnskabelige kritik, udforskningen af Leonora Christinas erindringshistorie, samt 1600-tallets personal-, litteratur- og kulturhistorie i almindelighed.

Håndskriftet og systemet

Sperlings håndskrift *De foeminis eruditiss* fylder to bind, som først er indbundet i 1800-tallet, men fra Sperlings hånd blot var en (voksende) bunke ombukkede kvartark. Ifølge Marianne Alenius, der mest intensivt har beskæftiget sig med håndskriftet, anlagde han det omkring 1670 og fortsatte med at tilføje stof til kort før sin død i 1715.⁸ Han eksperimenterede lidt med formen, men på det tidspunkt, hvor han var nået til Leonora Christina, arbejdede han på den måde, at han afsatte plads og skrev navn og nummer på de lærde kvinder på venstresiderne, men foreløbig lod højresiderne stå tomme. I Leonora Christinas tilfælde finder man hende på side 306 som nr. 302 mellem nr. 301, venetianske Elena Cornaro (1646-84), der som den første kvinde tog den filosofiske doktorgrad ved universitetet i Padua i 1678, og nr. 303, Tullia (død 45 f.Kr.), datter af den romerske filosof og statsmand Cicero.

⁷ Sebastian Olden-Jørgensen: "Kongedatteren og hendes ghost writer. Nyt syn på tilblivelsen af Leonora Christinas franske selvbiografi (1673)", *Danske Studier*, 2022, s. 27-50.

⁸ Alenius, s. 192.

Otto Sperling den yngres system med at afsætte begrænset plads til sine biografier og derefter tilføje eventuel yderligere tekst på andre sider er pladsøkonomisk og takket være hans konsekvente henvisningspraksis også entydigt. Umiddelbart overskueligt er det imidlertid ikke, og det har nok afskrækket mere end én Leonora Christina-forsker fra at arbejde med teksten, selv om den egentlig ikke er svær at læse. Her ses side 319, hvor de to øverste linjer stammer fra en kort biografi om Anne Margrethe Bredal (1655-1729) på side 318. Så følger en linjes tilføjelse til et sted i Bredal-biografien på forrige side, markeret med (a), hvorefter der står endnu et tilføjelse, markeret med (b), som knytter sig til de to linjer øverst. Først derefter markeret med (b) og henvisning til s. 306 kommer et afsnit om Leonora Christina, som fylder resten af siden og fortsætter på side 321. I fjerdesidste linje henviser et (a) til en tilføjelse på syv linjer i margin øverst til højre, mens tilføjelsen nedenunder i margin er markeret med (b) og danner fortsættelsen på den førnævnte anden tilføjelse om Anne Margrethe Bredal. Dvs. at siden rummer fire tekstbidder om Anne Margrethe Bredal og to om Leonora Christina. Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling, GKS 2110 kvarto, bd. 1, s. 319. Foto: Det Kgl. Bibliotek.

På et senere tidspunkt begyndte Sperling at skrive selve teksten til den enkelte biografi, og i de tilfælde, hvor den afsatte plads ikke var nok, lod han teksten løbe videre på en eller flere højresider længere henne i håndskriftet, men af og til også i marginen eller på en venstreside. Det samme gjorde han, når han senere tilføjede stof på det relevante sted i den enkelte biografi. For at holde orden på det hele placerede han henvisningstegn (a, b, +, # eller ¶) eller en sidehenvisning både i slutningen af den tekstbid, hvor der ikke var plads til mere, eller dér, hvor der skulle indføres noget, og i begyndelsen af den nye tekstbid. Systemet med konsekvente hen- og tilbagevisninger er entydigt, og Sperling håndterede det sikkert, men for læseren er det alligevel nærmest umuligt at bevare overblikket, i hvert fald når teksten som i dette tilfælde fordeler sig over mange sider. En senere ejer/læser, sandsynligvis Hans Gram (1685-1748), forsøgte at hjælpe på det ved at indstregede alle de afsnit, der handlede om lærde danske kvinder.⁹ Det kan dog konstateres, at han overså en hel side og et par af de små afsnit om Leonora Christina (s. 310, 389, 401).

Teksten

Sperlings Leonora Christina-biografi består som nævnt af 24 tekstbidder fordelt på 18 sider (s. 306, 310, 311, 312, 313, 315, 317, 319, 321, 323, 325, 327, 337, 389, 395, 397, 399, 401). 19 af disse bidder indgår i længere sprogligt og tematisk sammenhængende passager, mens 5 bidder har karakter af parentetiske tilføjelser, der må være senere end den tekstbid, de er tilføjet. Størstedelen af teksten er skrevet med brunligt blæk, mens en lidt mindre del i den sene del af håndskriftet er skrevet med sort blæk. Tre steder i teksten slutter et afsnit uden sidehenvisning til fortsættelse. Hvis man kombinerer disse strukturelle, indholdsmæssige og materielle træk, kan der identificeres fem eller, om man vil, seks kronologiske lag eller afsnit, hvoraf det første og det sidste kan dateres omtrentligt, mens den relative datering står fast.

Det første afsnit begynder på side 306 og fortsætter side 311, 313, 315 og 317 med parentetiske tilføjelser i marginen på siderne 310 og 315. Som man kan forvente af et værk om lærde kvinder, handler dette afsnit udelukkende om Leonora Christinas "lærde og yderst smagfulde begavelse" ("ingenium eruditum et elegantissimum", s. 306). I den sam-

⁹ Alenius, s. 191, 203.

menhæng fremhæves hendes grandiose forsvarstale under retssagen i Malmø (1659), hvor hun førte ordet for sin anklagede mand Corfitz Ulfeldt, der var sengeliggende og døden nær. Kilden til disse oplysninger er, som Sperling også nævner, en historisk roman af den franske forfatter Michel Rousseau de la Valette fra 1678. I overensstemmelse med sit lærde fokus fremhæver Sperling hendes litterære aktiviteter i fængslet, dvs. det værk om stærke kvinder (*Hæltinners Pryd*), som han selv hjalp hende med, og hendes digte. Afsnittet slutter med at gengive nogle danske vers, som Leonora broderede på en pude fyldt med hendes eget hovedhår og beregnet til hendes begravelse. Digtenes danske tekst suppleres med Sperlings latinske oversættelse. Eftersom vi fra *Jammers Minde* ved, at Leonora Christina afsluttede det nævnte broderi den 29. november 1682, må teksten være skrevet efter denne dato.¹⁰ Da Sperling ikke nævner hendes løsladelse den 19. maj 1685, er teksten nok skrevet før denne dato. Herefter fortsætter teksten godt 80 sider længere henne i håndskriftet på side 395, men med andet blæk (sort) og begyndende med et “Exstat præterea”, som indikerer, at der er tale om en senere tilføjelse (se “Det femte afsnit” nedenfor).

Det andet afsnit knytter med henvisning an til det foregående afsnits indledende genealogiske oplysninger og løber over siderne 319, 321, 323 og 325. Hertil kommer tre parentetiske afsnit i margen på siderne 319, 321 og 325. Afsnittet rummer biografisk stof om hendes opvækst, sprogkundskaber og litterære aktiviteter frem til og med årene på slottet i Barth i Pommern (teksten siger 1654, i virkeligheden 1655-57). Her slutter teksten uden henvisning.

Det tredje afsnit er ret kort og begynder side 311 i margen, fortsætter i margen på side 312 for derefter at køre mere regelmæssigt videre på side 325 og 327. Teksten knytter an til omtalen af retssagen i Malmø 1659 (jf. “Det første afsnit”) og oplyser korrigerende, at hun ikke holdt nogen “egentlig sammenhængende forsvarstale”, men mere fremstod som en sagfører. Sperling sammenligner også Leonora Christina med tre af antikkens lærde kvinder (Hortensia, Gracchernes mor Cornelia, Cato den yngres søster Porcia) og fastslår, at hendes sjælsstyrke stammede fra hendes lærdom. Afsnittet slutter med den betragtning, at så længe man fulgte hendes råd, gik det godt, men at det hele gik galt, da hun mod al lov og ret blev isoleret i Blåtårn. Herefter henvises der til side 337, men da blækket skifter til sort, er der tale om et nyt afsnit (“Det fjerde afsnit”).

¹⁰ *Jammers Minde*, s. 221-222.

Det fjerde afsnit er ligeledes ret kort og fylder kun side 337 og 389. Det ligger i forlængelse af tredje afsnit, men er skrevet med sort blæk. Det skildrer fangenskabets i Blåtårn frem til begyndelsen af 1670'erne, hvor Christian 5. mildnede hendes kår. Her slutter teksten med en bemærkning om, at hun således opmuntret kastede sig over studierne, dvs. de litterære sysler, som er skildret i første og andet afsnit.

Det femte afsnit er længere, ligger i forlængelse af første afsnit, er ligesom det fjerde afsnit skrevet med sort blæk og løber over siderne 395, 397, 399 og 401. Det handler om Leonora Christinas liv i de sidste år af fængselstiden, frigivelsen den 19. maj 1685 og hendes liv på Maribo Kloster. Det nævnes, at hun skrev en komedie på danske vers, som opførtes af hendes husstand den 27. februar 1688, så denne tekstbid må være skrevet efter denne dato. Til sidst skifter blækket igen til en mere brunlig nuance, men uden henvisning og sideskift, så det er lidt af en smagssag, om man vil anse de sidste knap fire linjer på side 399 og de knap fem linjer på side 401 for et selvstændigt afsnit eller blot en tilføjelse. Under alle omstændigheder slutter teksten herefter med den kronologisk seneste oplysning, nemlig at hun i 1693 skrev et trykt hyldestdigt til Viborg-bispen Henrik Gerner i anledning af hans epistelpostil *Gudelige Tanker*. Disse linjer må altså være fra 1693 eller senere, men før 16. marts 1698, da Leonora Christinas død og begravelse ikke er nævnt.

Tekstens tilblivelse

Helt fra begyndelsen af 1700-tallet har der eksisteret den opfattelse, at Otto Sperlings latinske Leonora Christina-biografi stod i direkte forbindelse med hendes franske selvbiografi (1673) forstået på den måde, at Sperling var identisk med den anonyme "Monsieur", selvbiografien er stilet til, og at han brugte selvbiografien som kilde til sin latinske Leonora Christina-biografi i håndskriftet om de lærde kvinder. Denne opfattelse finder støtte i en forkortet bearbejdelse af den franske selvbiografi fra begyndelsen af 1700-tallet, der oplyser, at teksten er "écrite d'Elle même et adressée au Professeur O. Sperling" ("skrevet af hendes selv og stilet til professor O. Sperling"),¹¹ samt i en notits

¹¹ Citeret af Birket-Smith 1871-72, s. 132 efter Johannes Ziegler (udg.): *Denkwürdigkeiten der Gräfin zu Schleswig-Holstein Leonora Christina vermählten Gräfin Ulfeldt aus ihrer Gefangenschaft im Blauen Turm des Königsschlosses zu Kopenhagen 1663-1685. Nach der dänischen*

af Hans Gram, der er vedlagt den franske selvbiografis egenhændige originalmanuskript, hvor det oplyses, at teksten blev til på direkte opfordring af Sperling, der ønskede at bruge oplysningerne i sit værk *De foeminis eruditiss.*¹² Siden fastslog den store Leonora Christina-kender Birket Smith, at “man i de Samlinger til det omtalte Værk af Sperling, som bevares på det kgl. Bibliothek (Gl. kgl. Samling 2100 a-b 4to), på flere Steder virkelig finder Selvbiografien stærkt benyttet, om end, som rimeligt er, ved siden af andre Kilder”.¹³ Det er i den nyeste forskning blevet strammet til, at den franske selvbiografi udgør “hovedkilden” til Sperlings latinske Leonora Christina-biografi.¹⁴

En systematisk sammenligning af den franske selvbiografi og Sperlings latinske tekst giver imidlertid anledning til følgende iagttagelser: For det første omhandler ca. trefjerdedele af Sperlings tekst emner eller perioder (den senere fængselstid og efter frigivelsen), som ikke har noget modsvarende i den franske selvbiografi. Denne er derfor ikke nogen “hovedkilde” til Sperlings tekst.

For det andet kan det konstateres, at Sperlings tekst på alle de punkter i den resterende fjerdedel, hvor der er stoffligt sammenfald med den franske selvbiografi, udviser små og store forskelle både i konkrete detaljer og i narrativ pointe, som er svært forenelige med en proces, hvor Sperling har haft direkte adgang til den franske selvbiografi. Kort sagt: Sperlings omgang med sit angivelige forlæg synes uforståelig vilkårlig og fragmentarisk.

Særlig frapperende er for det tredje den kendsgerning, at det første

Original-Handschrift, Wien 1871, s. 274. Det af Ziegler citerede håndskrift kom i 1921 til museumsinspektør Otto Andrup (Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg), men blev i 1954 af hans enke solgt til Det Kongelige Bibliotek for kr. 500 (= ca. 7.500 i vore dage). Det har signatur NKS 3884 kvart og er indbundet i rødt velour. En anden ca. samtidig afskrift af samme tekst, der stammer fra D. Simonsens samling, indgik i 1956 i Det Kongelige Bibliotek og har signatur NKS 1108 oktav. Et tredje eksemplar befinder sig i Statsbibliotekets håndskriftsamling som nr. 44. C.O. Bøggild-Andersen kendte kun det første håndskrift (da i Otto Andrups eje) og det tredje (dengang som nu i Statsbiblioteket). Jf. Brøndum-Nielsen & Bøggild-Andersen 1949, s. 300-302. Akhøj Nielsen nævner kun kort Ziegler og det første håndskrift og henviser til Bøggild-Andersen. Jf. *Leonora Christinas franske selvbiografi*, s. 93 og min anmeldelse i *Historisk Tidsskrift*, 2021:2, s. 493-505. Tak til Thomas Hvid Kromann (Det Kgl. Bibliotek) for hjælp med proveniensoplysninger.

¹² *Leonora Christinas franske selvbiografi*, s. 16.

¹³ Birket Smith 1871-72, s. 131, 139-140, citat s. 140.

¹⁴ *Leonora Christinas franske selvbiografi*, s. 91.

sammenhængende afsnit i Sperlings tekst (jf. ovenfor) slet ikke rummer stof, der på nogen måde kan stamme fra den franske selvbiografi, idet skildringen af hendes optræden i Malmø udtrykkelig bygger på en anden kilde (Rousseau de la Valettes historiske roman). Kan man virkelig forestille sig, at Sperling rådede over manuskriptet med Leonora Christinas franske selvbiografi og havde ejet det siden 1673, men konsekvent afstod fra at benytte det, da han godt 10 år senere begyndte at skrive afsnittet om hende i *De foeminis eruditis*?

Det kan på denne baggrund konkluderes, at Sperling ikke har benyttet den franske selvbiografi til udarbejdelsen af sin latinske Leonora Christina-biografi og med næsten lige så stor sikkerhed, at han ikke har haft manuskriptet. Det rejser straks to spørgsmål: Hvordan fik Sperling så sine oplysninger, og hvem er den franske selvbiografi adresseret til, hvis den ikke er stilet til Sperling?

Med hensyn til det første spørgsmål er det nemt at pege på et oplagt svar: Vi ved, at Otto Sperling allerede i Leonora Christinas senere fængselsår brevslede relativt intensivt med hende, og fra nogle erindringer om Leonora Christinas sidste år vides, at han jævnligt besøgte hende i Maribo, hvor "han altid var Grevinden velkommen, men var der ej længere end 8te Dages Tid hver gang".¹⁵ Med mulig undtagelse af det første af de ovennævnte fem afsnit må det være fra samtaler ved disse gentagne besøg, Sperling har sine oplysninger. Det forklarer, hvorfor hans version af fællesstoffet opviser de nævnte afvigelser i forhold til den franske selvbiografi. Leonora Christina har fortalt nogle af de samme historier, men ikke på ganske samme måde, sådan som det er naturligt, når man ved forskellige lejligheder fortæller sin livshistorie. Dertil kommer muligheden af, at Sperling har misforstået noget.

Det andet spørgsmål om den franske selvbiografis sande adressat kan kun besvares i form af en hypotese. Teksten er stilet til en anonym "Monsieur", der har bedt Leonora Christina fortælle sit liv, og som står foran sin snarlige afrejse. Det fremgår af teksten, at den pågældende er velorienteret om de politiske brydninger i Danmark fra 1650'erne og frem, ligesom Leonora Christinas og Corfitz Ulfeldts familie og

¹⁵ Jf. brevet i kildetillægget til Birket Smiths udgave af den franske selvbiografi i *Danske Samlinger*, 2. rk., I (1871-72), s. 223-228 (Leonora Christina til Otto Sperling den yngre 13.3.1684) samt et andet i fodnoten smst. s. 226-227 (Leonora Christina til Otto Sperling den yngre 8.5.1678). Desuden S. Birket Smith: *Leonora Christina (Ulfeldt) på Maribo Kloster. Et Bidrag til Oplysning om hendes sidste Løveår*, Kbh. 1872, s. 83 (cit. frøken Urnes meddelelser), 87-88, 96-106 (breve).

husstand og en unavngiven mand i Hamborg forudsættes bekendt. Birket Smith og den øvrige forskning har ment, at dette pegede mod Otto Sperling, men uden støtte i en kontant tekstlig afhængighed synes indicierne langt mindre overbevisende. Eller sagt på en anden måde: Afvisningen af tesen om, at Sperling byggede sin Leonora Christina-biografi på hendes franske selvbiografi, åbner for genovervejelse af spørgsmålet om den franske selvbiografis adressat. Kan der peges på en anden, mere oplagt person?

I den sammenhæng bliver det interessant, at de ældste oplysninger om den franske selvbiografis adressat ikke er den franske bearbejdelse og Grams udpegning af Sperling, men nogle notitser fra historikeren, naturretslæreren og embedsmanden Andreas Hojer (1690-1739), der i tidsskriftet *Nova Literaria Maris Balthici & Septentrionalis* i 1721 beskrev et par interessante håndskrifter i det bibliotek, professor Christian Reitzer (1665-1736) havde sat til salg. Et af dem var Leonora Christinas egenhændige franske selvbiografi, som han oplyser "var blevet overgivet til en eller anden rigsråd". Denne "fornemme ejermænd havde ikke ønsket, at det skulle overgå til en hr. hvem som helst, men komme i kongens egne hænder".¹⁶ Er det muligt at udpege en person, der på én og samme tid var rigsråd, tæt på Leonora Christina og Ulfeldt, og som var i live i 1673? Og som kan antages at have været velorienteret om de politiske intriger i Danmark og Ulfeldt-familiens husstand omkring 1650? Svaret er ja: rigsadmiral Henrik Bielke (1615-83). Han var rigsråd (udnævnt i april 1660), gift med Edel Christoffersdatter Ulfeldt (1630-76), en søster til Ebbe Ulfeldt (1616-82), der var gift med Leonora Christinas lillesøster Hedvig (1626-78). Svogerskab borger ikke altid for sympati, men en af Ulfeldt-parrets sønner, Ludvig Ulfeldt (1644-68), havde været page hos Edel Ulfeldt, og Edel var besvimet, da Leonora Christina blev indsat i Blåtårn. Desuden korresponderede Henrik Bielke til det sidste med Corfitz Ulfeldt, og Leonora Christina nævnte ham selv først blandt Ulfeldts danske kontakter under det første forhør i Blåtårn.¹⁷ Som et sidste indicium kan det nævnes, at Leonora Christina i den franske selvbiografi i forbindelse med nogle lidt saftige historier om anklager for utroskab, der ender med en duel, en passant skriver: "Som De ved,

¹⁶ "nescio cui Senatori Regni transmissa ... illustris possessor non vulgari, sed ipsis regis manibus tradi voluit", *Nova Literaria Maris Balthici & Septentrionalis*, 12.6.1721, bl. L7 v.-L8 r.

¹⁷ Birket Smith 1879-81, II, 190; Brøndum-Nielsen & Bøggild-Andersen 1960, s. 333; *Jammers Minde*, s. 16, 22; Steffen Heiberg: *Enhjørningen Corfitz Ulfeldt*, 4. udg., 2003, s. 209-210, 214-215, 217-218, 228-231.

var familien Bielke nære venner af vor heltindes familie”.¹⁸ Der er ikke andre danske adelslægter, der fremhæves på tilsvarende måde i den franske selvbiografi, end ikke den anden af Ulfeldt-parrets trofaste danske støtter, Oluf Brockenhuus (1611-72), som ganske vist også var rigsråd, men til gengæld ikke blandt de levende i 1673. Henrik Bielkes kandidatur til posten som den franske selvbiografis adressat kan ikke bevises med absolut sikkerhed, men er ikke forbundet med de åbenlyse problemer, der klæber til Sperling.

Facit

De kildekritiske og hermeneutiske konsekvenser af det ovenstående er, at Sperlings latinske Leonora Christina-biografi ikke repræsenterer en (ret vilkårlig) bearbejdelse af den franske selvbiografi fra 1673, som Sperling næppe kendte eksistensen af og under ingen omstændigheder benyttede. Biografien er derimod påbegyndt i 1683-84 (et sted mellem 29. november 1682 og 19. maj 1685, jf. “Det første afsnit” ovenfor), mens hun endnu var i fængsel. Dette første afsnit er blevet til på grundlag af oplysninger, der var alment kendte og tilgængelige på tryk (Rousseau de la Valettes historiske roman), suppleret med stof fra Sperlings brevveksling med hende (oplysningerne om arbejdet på *Hæltinners Pryd* og digtene på hovedpuden). Efter hendes frigivelse tilføjede han i flere omgange yderligere stof indtil midt i 1690’erne (efter 1693, men før 16. marts 1698, jf. “Det femte afsnit” ovenfor), men denne gang på basis af en serie samtaler ved hans jævnlige besøg i Maribo.

Denne rekonstruktion af tilblivelsen betyder, at Sperlings tekst får øget og selvstændig kildeværdi, fordi den bogstaveligt talt er rykket tættere på Leonora Christina. Man hører i den et ekko af den gamle dames stemme. Sperling kan faktisk karakteriseres som en slags *ghost writer* og hans latinske Leonora Christina-biografi som hendes litterære selvbiografi, der står ved siden af den galante franske selvbiografi og det eksistentielle *Jammers Minde*.

¹⁸ Leonora Christinas franske selvbiografi, tekstkritisk udgave, s. 14.

Der findes en hel serie samtidige malerier af Leonora Christina, men kun dette ene grafiske portræt, som stammer fra Simon Paullis danske urtebog *Flora Danica* (Kbh. 1648). Det viser hende som personifikation af foråret (*ver*) med blomster i hånden og et idealiseret havelandskab i baggrunden. Fremstillingen har så store ligheder med et berømt portræt fra ca. 1642-44 af Leonora Christina i helfigur ved Karel van Mander, at dette må have dannet forlæg. Bemærk det tydeligt svulmende moderliv – hun fødte i året for billedets udgivelse 1648 sit niende barn (af i alt ti) – og hendes karakteristiske hovedbeklædning, den højpuldede sorte hat med perlekransen. Stik af Albert Haelwegh fra Simon Paulli: *Flora Danica* (Kbh. 1648). Foto: Det Kgl. Bibliotek.

Udgivelsesprincipper og oversættelse

Teksten er gengivet bogstavret inklusive understregninger, fremhævning med større bogstaver, accenter og interpunktion. Nasalstreger og de sædvanlige suspensionsforkortelser for afsluttende “-us” og “-ue” er stiltiende opløst. De sædvanlige og let gennemskuelige forkortelser for *Dominus* (“Dn.”), *mensis* (“m.”), *Anno Christi* (“A.C.”) og *Episcopus* (“Ep.”) og suspensionerne i slutningen af månedsnavnene er ikke opløst. Sperlings løbende smårettelser under nedskrivningen i form af overstregede ord eller stavelser er ikke angivet. Alle hans senere tilføjelser og rettelser, oftest over linjen, er placeret i hakparentes: < >. I de tilfælde, hvor der ikke kun er tale om en tilføjelse, er det i noteapparatet angivet, hvad der er rettet fra. Sidetal er angivet med kursiv i kantet parentes: []. Udgaven gengiver ikke Sperlings 24 tekstbidder i den rækkefølge, de står i håndskriftet, men rekonstruerer teksten i overensstemmelse med Sperlings krydshenvisninger. Princippet er, at fortløbende tekster er gengivet på samme niveau, men at tilføjelser er rykket ind. Det betyder, at det ovennævnte første afsnit står længst til venstre, mens afsnit to, tre og fem er rykket et niveau ind, og afsnit fire yderligere et niveau ind. De fem mindre parentetiske indskud og de afsluttende ni linjer af afsnit fem er også rykket et niveau ind i forhold til det afsnit, de hører hjemme i. For entydighedens skyld indledes ethvert afsnit med en sideangivelse i kantet parentes. På grund af tekstens struktur betyder det, at den fortløbende tekst flere gange afbrydes af indrykkede indskud, men man må give Sperling den cadeau, at han har bevaret overblikket og med små undtagelser skabt en kronologisk fremadskridende og sprogligt sammenhængende tekst.

Den danske oversættelse er stillet op som den latinske tekst, men for at forenkle skriftbilledet uden Sperlings henvisningstegn. Den er tekstnær, men stræber ikke efter i detaljer at reproducere den latinske syntaks. Sperling har f.eks. en tendens til at lade sætningerne løbe videre i det uendelige, hvilket er helt problemløst på latin, men tungt på dansk, hvorfor de lange perioder er skåret op i mere mundrette bidder. I den danske oversættelse er kun Sperlings indholdsmæssige rettelser angivet med hakparentes, mens de rent stilistiske smårettelser, som kun delvis kan angives entydigt i oversættelse, ikke er markeret. Mens den latinske tekst alene er forsynet med et tekstkritisk apparat, er den danske tekst forsynet med realnoter, der bl.a. henviser til de steder i den franske selvbiografi eller *Jammers Minde*, hvor samme tema er behandlet.

Tekst

[306] CCCII. Leonora Christina Christiani 4ti Regis Daniæ filia (b) p. 319

[319] (b) p. 306. / ex Christina Munckiâ, quâ familiâ nihil ferè Dania nobilius vidit illo tempore, ne de formâ et animi dotibus quibus foemina præcelluit et placuit, longum hic texam catalogum. Nam Regina postquam e vivis excessit, relictis liberis Regni heredibus, ne juvenis Regis vita turpibus amoribus et illecebris occuparetur, nec Regno familia nimia oneri esset, sola Christina Munckia inter <sexcentas>¹⁹ spectatissimæ formæ et pudicitiae et prosapiae foeminas, digna Regi senatuique visa fuit et habita, quæ legitimo matrimonio, certis tamen legibus et titulis, a Regni successionem distinctis, in Regis magni amplexus conveniret (a)

[319] (a) In conspectu totius Regni sacra et solemnia <matrimonii>²⁰ omnia celebrata sunt Fridericoburgi 1615. 30. Decembr.

[319] Ex quo conjugio tredecim liberorum <nisi fallor> foecunditate exoptatissimo, suo ordine Leonora Christina <prog>nata fuit Anno 1621. d. 11. Junii <vel potius m. Julio>²¹ Fridericiburgi (b) p. 321

[321] (b) p. 319. f. / quæ Arx Regia Daniæ delictum et ocellus quatuor circiter milliaribus Hafniâ distat.

[306] Uxor Cornificii ULFFELDI; (c) p. 321

[321] (c) p. 306 / qui Regi a Cubiculis, per varias dignitates, munera, et discrimina secundus a Rege factus, ad summum culmen et Magni in Regno Magistri titulos ascendit. Leonoram sibi a septimo ætatis anno promissam habuit a Rege, et quamvis cum duodecimum jam ageret illa, Dux Saxoniae Franciscus Albertus illam expeteret, omnibusque votis ambiret, jamque, Regem et domesticos ferè pertraxisset in sententiam, illa tamen a Cornificio suo nullis rationibus se dimoveri passa, Procum hunc perillustrem ægro et subirato animo dimisit, et diversis Magistris tradita præter opellas, acus, et colos foemineas, lin-

¹⁹ *sexcentas*: tilføjet over linjen og rettet fra: *mille fere*.

²⁰ *matrimonii*: tilføjet over linjen og rettet fra: *conjugii*.

²¹ *<vel potius m. Julio>*: denne tilføjelse er skrevet med sort blæk.

guas addidicit, Germanicam, Gallicam, Musicam, Arithmeticam, <Picturam> ejusque generis alia, quorum spem semper ingenio vicit et alacritate, ita ut præ coeteris sororibus Regi Parenti suo charissima prorsus evaderet. Quibus omnibus (b) p. 323 / [323] (b) p. 321 f. / eleganter innutrita et imbuta Cornificius impetravit, ut nuptiæ celebrarentur, cum illa decimum quintum annum superasset quatuor mensibus, nono scilicet Octobr. Anno 1636. Variis exercitiis ætatem istam non destitit erudire, nam numquam otiosa, aut picturæ se dabat serio, aut Musicæ cum fidibus caperet, Tibiâ, Citharâ, etc. aut venatio <equis canibusque aut pilæ lusu gauderet>.²² Vigesimo primo ætatis anno Latinam linguam degustavit, Magistro usa familiari Dn. Parente meo, <et> inter tot occupationes satis profecisse videri potuit, quod in eâ rudis non esset, sed et Italicam haud neglexerit, Dn. Marito præeunte, ita ut ingenium ad omnia factum et in promptu quàm maximè habuerit. A teneris annis memoriâ fuit adeo excellenti, <etiam> ut Psalmum alterum recitare, alterum scribere, et quæ præterea (a) p. 325 [325] (a) p. 323. f / gerebantur, undiquaque, animadverteret. Marito in legionibus plurimus comes facta, Anno scilicet 1646. ad Batavos et mox apud Gallos, sed ad Anglos sola excurrit,+

[325] + atque iterum Anno 1649. cum Marito ad Batavos ivit, postea verò turbatâ felicitate variis erroribus terrâ marique jactata fuit

[325] <ex quibus>²³ peregrinationibus, magnum prudentiæ thesaurum laudis et gloriæ sibi quæsivit apud omnes. Hispanicæ linguæ gustum cepit Anno 1650, cum Stralsundi degeret, Marito per otium viam monstrante; atque sequentibus annis ita profecit, ut cum circa Annum 1654. in Pomeraniam ad prædia oppignorata et arcem Barthium redirent, libellum Hispanicum, cui titulus Matthias de los Royes, suâ linguâ verterit, sed et tunc velut sua facta, studiis se immersit, nunc Latina tractando, nunc Gallica, ita ut partem Cleopatrarum ob elegantiam scriptionis maternâ linguâ loqui fecerat, et ejusmodi alia, in quibus otium et quæritur et fugatur.

²² *equis canibusque aut pilæ lusu gauderet.* rettet fra: *et equis dedita aut pilæ esset.*

²³ *ex quibus:* rettet fra: *atque ex his.*

[306] *cujus ingenium eruditum et elegantissimum ex variis elucet, imprimis ex Oratione Apologeticâ, quam pro dilectissimo Domino Marito suo, in consessu Senatûs Suecici Malmogiæ, cum ille decumberet morti propinquus, habuit. Erat verò Dn. Ulfeldius insimulatus ab invidis nonnullis, eum partibus Regis Daniæ favere, ideoque bellum, quod Sueco cum Danis redintegratum erat, detrectare. Has suspiciones (b) p. 311 [311] (b) p. 306. / adeo promptè Domina Leonora diluit oratione suâ cordatâ, et accuratè, ut statim a Judicibus meruerit absolvi, Exstat hæc Oratio impressa in vitâ Dn. Cornificii Ulfeldii, quæ prodiit 1678. Gallicè, sub titulo Le Comte d'Ulefeld, Grandmaistre de Dannemarc Nouvelle Historique. F*

[311] F *Quamvis verum sit ipsam non tam oratione quâdam continuâ quàm in judicio Advocatam exstitisse, adversariis testibus os obturasse, Judices voce et scripto informasse, et innocentiam Mariti ad oculum docuisse; Fecit quod <olim> Hortensia, [et] quod admodum pauçæ præstare potuerunt; non Gracchorum Mater, non Porcia Catonis hîc comparari queunt. Accidit illi, quod vix ulli, ut radices studi # p. 312 [312] # 311. f. / orum satis jucundas invenerit, fructus eorum acerbos et insuaves, cum prudentiæ et literarum felicitas non pro conjuge captivo liberando et aegrimoniis averruncandis rectè consideretur. Juvat tamen egregiè per Musas fata demulcere cum aliter non possumus, illarumque opem præsentem in adversis sentire et ex scrinio pectoris advocare. Sic illa Domina studiis et fortitudine animi regiâ munita patrociniûm hoc contra Reges ipsos pro marito non si- (b) p. 325 [325] (b) p. 312 f / ne Successu suscepit A.C. 1659. in Scaniâ, 1650. in Daniâ contra Dinam et virulentam illam factionem, 1660. Borringholmi, quò Rex Daniæ captivos deduci jusserat, contra sævitiam et barbaros insultus Fuchsii Præfecti insulæ impositi. <Et> Quamdiu consiliis (c) p. 327 [327] (c) p. 325. f. / prudentissimæ hujus foeminæ obtemperatum fuit, aliquatenus eluctari datum est, illâ verò per inimicos extra consilii vias et rationis et libertatis ad contubernium rigidæ custodiæ redactâ omnia retrò labi et in pejus. (b) 337²⁴*

[337] (b) 327. / *Illic omnibus solatiis destituta Heroïna menses integros sine luce in tenebris sedere cogebatur,*

²⁴ (b) 337: denne sidehenviisning og det følgende afsnit på s. 337 og 389 er skrevet med sort blæk.

tandem in conclave dimissa fuit, quo lux diei nulla intrare poterat, sed candelis accensis noctu diúque²⁵ uti debebat. Non libri, non calamus aut charta, non acus aut fila, nec ejusmodi quidquam permittebatur: additique fuerunt observatores, exterius custos ille carceris, interiùs foemina quædam salario conducta, quam, ne nihil ageret, legere docuit, et fidei Christianæ principia instillavit uberiùs. Deinde corruptis observatoribus candelas suas, quibus parcere poterat, ipsis vendidit, ut acus et fila reciperet, ex asciis quoque et frustulis rejectis, quas circa se invenerat, telam quandam fabricavit, atque sic tibialia sua serica dissolvit, quibus opus non habebat, ut exinde fascias conficeret quibus carere non poterat, et ut tempus falleret has molestias sibi creando. Cum calamo et charta careret, <et> ne supplices libellos quisquam pro ipsa deferret, severè injunctum fuisset, aliam supplicandi (c) 389 [389] (c) 337. / viam excogitavit. Scyphum enim ex argillâ, quam figulus fortè reliquerat fornacem reparando, formare coeperat, et variis emblematis ornare, scyphum adhibendo ligneum, ut ingeniosissimum artificium Dædali cujusdam videri posset: in fundo autem versiculos quosdam Danicâ linguâ expressit veniam Regis et gratiam orantes ac miseriam istam deprecantes. Sic fornaci ardenti scyphum immisit ut durior efficeretur: quo peracto, Custos carceris, qui quotidie accedere solebat, viso Scypho, cujus manus, cujus gentis esset, percunctabatur, et quod ante præviderat Heroïna, statim ablatum ad Regem et Reginam detulit. Mirati sunt illi opus, et inprimis Custodem delusum, qui non animadverterat in fundo supplices preces <exstare>.²⁶ Sed parum juvit ingenium, donec Friderico 3tio Rege e vivis sublato Christianus 5tus A.C. 1670 succederet. Tunc liberiori aurâ et carcere frui coepit, calamus et charta concedebantur et libri, et ad intercessionales literas diversas Imperatoris ipsius liberalius haberi Rex jussit, <additis redditibus>²⁷

²⁵ *diúque*. nok fejl for: *dieque*.

²⁶ *exstare*. rettet fra: *exstitisse*.

²⁷ *additis redditibus*. rettet fra: *addito salario*.

certis, quos in quæcunque vellet impendere poterat: ob certas verò causas dimittere consultum non duxerunt.

His recreata ad studia se convertit

[311] Hæc foemina tot actionibus generosis et ingeniosissimis præclara, duriora fata sub Danis experta, et per plures annos custodiae <ab anno 1663> mancipata, orbata marito et parte liberorum, otium nacta, totam se studiis lectioni et scriptioni consecravit, elegantissima Poëmata composuit, (a) p. 310

[310] (a) p. 311 / inprimis quæ Manuale S. Augustini habet versibus ornatissimis Danicis expressit,

[311] et librum insignem, de foeminarum fortitudine, prudentiâ rerum gerendarum, eruditione singulari aliisque virtutibus, quibus (a) p. 313

[313] (a) p. 311 f. / vel pares vel superiores fuere Viris, ab omni ævo, magna curâ et studio, quantum per valetudinem <sæpius adversam>²⁸ licuit, et Bibliothecarum in secluso loco difficultatem ac inopiam, concinnavit, cujus rei testis ego sum, qui multa suggesti, et subministravi (b) p. 315. [315] (b) p. 313 / (a)

[315] (a) Titulum fecit Heldinnerß Pryd, Heroinarum Decus quod opus postmodum liberata lambere coepit et in compendium redigere, cum annos suos non sufficere telæ coeptæ per-textendæ conspiceret et in loco abstruso conversatione doctorum semoto vivere pergeret.²⁹

[315] specimen ingenii et eruditionis ut aliquod exstet ad posteros, nec non artis et diligentiae, scire volo omnes, quod dum capitiva vixit et miseriis oppleta quovis die ad mortem se composuerit, mortualia sua præparaverit, lintea, pulvinos, strophia, suâ manu singula, Ex serico albo inter alia pulvinare quoddam, quod capillis suis, qui præ molestiâ defluerunt, effartum <est> concinnavit, cui super induxit telam quandam ingeniosè et summo artificio pampinantem, quæ versiculos hos Danicos miræ venustatis Latinis literis intextos habet.

Hvor mangel Tanckespaan, oc hiertenß Sucke knuude

Tillsammen hefttet er paa denne Bruude Puude?

Naar som nedlegget er mit hoffued paa sit haar

Da løset er mit Baand: Min Siel i Glæden staar:

²⁸ *sæpius adversam*: tilføjet i margen og med tal over ordene rettet fra: *adversam sæpius*.

²⁹ (a) *Titulum ... pergeret*: denne tilføjelse er med sort blæk.

Quot pectus curæ, quot cor suspiria figunt,
Sæpius hanc telam dum mea figit acus?
<Ast hos exanimis premo cum nova sponsa capillos>,³⁰
Vincula me fugient, gaudia vera manent. (a) 317.

[317] (a) p. 315. f. / Strophiolum sericeum ad faciem defunctæ tegendam his versiculis sub acu pinxit.

Jeg wißeligen weed at du min Frelser leffuer
Som mine torre been aff Jordenß Støff udkreffuer,
Oc dennem smykker ud i dereß haftte hud
At møde for din Stoel oc dom o store Gud.
Da skal jeg i mit Kiød med mine øyne skue
Din Majestetish Glantz i din retferdig lue
Jeg jeg skal see min Gud, ey fremmede for mig
Hielp Jesu Brudgom Kier, jeg kand bestaa for dig.

Te mihi Præsidium certò scio vivere solum,
Ossa Tibi terram reddere sicca jubes.
Ornatum, venas et nervos sumo priores,
Judice Te poenam judiciumque fero.
His oculis Numen Magnum solemque videbo,
Cujus inexstinctus Fulgor ubique micat.
Ipse ego, non alius, cernam quem cerno Jehovam,
Tu modò fac causâ ne bone Jesu cadam.

Ita quidem imitari volui, quæ nulla ingenii acies assequi valet, adeo sunt accurata et elegantia quæcunque ex divino illo pectore proficiscuntur. (b) 395.³¹

[395] (b) 317. / Exstat præterea carmen elegans in Canem quendam vetulum, Cavailler dictum, quem Regina Sophia Amalia, novo juniore adscito, abdicaverat, et morsibus Martis cujusdam miserè lancinatus, huic Heroinæ in carcerem Regiænæ jussu mittebatur, ut illa remediis aptis ipsum restitueret, quod fecit, et

³⁰ *Ast hos exanimis premo cum nova sponsa capillos*: rettet fra: *Ast ubi pulvinos, et hos premo sponsa capillos*.

³¹ (b) 395.: denne henvisning og det følgende afsnit (s. 395, 397, 399) er skrevet med sort blæk.

introducitur Canem hunc fortunam suam in aulâ variosque casus narrantem, et quæ tandem præmia ipsum manserint: omnia apologi loco servientia, quid marito, quid sibi, inter tot pericula regnum olim fulcientibus, gratiæ redditum sit: eleganter sanè et ingeniosè. Ne nunc dicam de hymnis et cantiunculis variis, quibus Deum venerata fuit, quod in tot periculis et angustiis se non deseruerit, sed fortiùs contra ire suggesserit et jusserit. Tandem defunctâ Regina Sophiâ Amaliâ Friderici 3. Regis Conjugæ, quæ hactenus libertatem optimè meritæ Heroïnæ detestata, Regis Christiani 5ti animum pro imperio veluti hâc in re impediverat, spes affulsit evadendi ex carcere, nam generosis motibus Illustrissimi Dn. Friderici Ulrici de Guldenlew conspirans Rex Magnanimus, impetratâ veniâ supplicem libellum offerendi Leonora Christina, auditis precibus A.C. 1685. die 19. Maji e carcere et Turri dimittitur, postquam annos pene viginti et duos in illo squalore exantlasset paneraticè; Jamque reddita suorum cognatorum amplexibus, a Rege Mariæboense Coe(a) 397. [397] (a) 395. / nobium ipsi traditur inhabitandum, cum reditu mille Imperialium annuo ex camerâ Regiâ. Situs est hic locus satis amoenus in insulâ Lalandiâ ad lacum quendam insignem, et videtur S. Birgittæ regula ibi obtinuisse, ac duo Coenobia marium ac Virginum sibi invicem obversa eidem ecclesiæ in medio constitutæ serviisse, quod indicant horti, unus sororum, alter Fratrum, qui adhuc his nominibus illic exstant. Illa hic posita filiam natu maximam Annam Catharinam Generosissimi et Nobilissimi Viri Viglii <de> Cassette viduam, et post liberorum mortem in Flandriâ superstitem evocatam in solatium senectutis secum vivere voluit, quæ matris exemplo, prudentiæ incomparabilis foemina, et literarum omnium elegantiorum gnara, ad matris amplexus etiam viribus prostrata, properavit, ubi amoenis commerciis invicem fruuntur, et vitam vivunt in hoc ocio negotiotissimam, nam vel tornando, vel legendo, vel componendo, vel fabricas insignes texendo se invicem oblectant. Quam primùm huc delata fuit, dicta Domina, nihil prius habuit, quàm Deo peculiare gratias ut ageret, et monumento quodam insigni illud testatum relinqueret. Quo fine pallam insignem et pretiosam Altari Ecclesiæ donavit, et in serico albo manu sua elegantissimos versus scripsit, testes divini auxilii, miseriæ, innocentæ, gratiæ Regiæ et libertatis donatæ, adeò eleganter

exaratos, ut cum omnibus Magistris in arte scribendi claris certare possint, licet Anno 1686. die 19. Maji, cum annum ætatis 65. ferè implevisset, absque (b) 399 [399] (b) 397. / specilli cujusdam beneficio illos nitidâ manu serico credidisset, Hos pallæ assuerat in æternam memoriam. At cum livorem etiam excitarent hi versus et a variis legerentur non æquo animo, his ita interpretantibus, aliis alio modo, rem innocentissimam etiam periculis suis subjectam esse edocta, ne novis motibus et inimicis ansam daret, versus illos a palla donatâ abstulit, ut materiam futuros mali apud malos quo facile Regum aures implentur, et in se facilius, quæ vix cicatrice ductâ vulnera adhuc sua sentiebat. Et ut aliquid semper ingenio daret A.C. 1688. 27. Februar. Comoediam quam scripserat, per domesticos suos agi et edi coram se voluit. Erat autem illa Comoedia versibus Danicis ad captum plebejorum hominum composita, qui illam edidicerunt, et in gestibus sibi convenientibus et notis edocti feliciter illam peregerunt.

[399] Publicè³² impressa exstant Carmina elegantia, ad Dorotheæ Engelbrechtæ Musam unum: tecto nomine LEONORÆ CHRISTINÆ sub his aff den som liider med (b) 401 [401] (b) 399 Christo: quod etiam in carcere et custodiâ suâ texerit, cum piæ pœtriæ carmina legisset: alterum Anno 1693. compositum in honorem Dn. Gernerii Ep. Viburgensis, cum Postillam Epistolicam suam edidisset

Oversættelse

[306] Leonora Christina var kong Christian 4. datter [319] med Kirsten Munk, hvis slægt hørte til de fornemste i Danmark på den tid, og hvis strålende skønhed og indtagende personlige egenskaber jeg her ikke vil opholde mig ved. For efter at dronningen havde forladt denne verden og efterladt sig arvinger til riget, så ønskede den unge konge ikke at bukke under for skændig kærlighed og tillokkelser og heller ikke at bebyrde riget med en for stor familie. Derfor valgte kongen og rigsrådet blandt sekshundrede kvinder af ypperlig skønhed, ær-

³² Publicè. Her skifter blækket tydeligt igen til brunt.

barhed og slægt³³ Kirsten Munk som den eneste, der var værdig til at forenes med den store konge i et lovformeligt ægteskab, der dog ved særlige regler og titler var adskilt fra arveretten til riget.

[319] Brylluppet blev med alle dertil hørende kirkelige ceremonier og festivitas fejret i fuld offentlighed på Frederiksborg den 30. december 1615.³⁴

[319] Af dette med frugtbarhed velsignede ægteskab fødtes <hvis ikke jeg tager fejl> tretten børn, hvoriblandt Leonora Christina kom til verden den 11. juni <nok snarere juli>³⁵ 1621 på Frederiksborg.

[321] Dette kongeslot er Danmarks lyst og øjsten og ligger omkring fire mil fra København.

[306] Hun var hustru til Corfitz Ulfeldt,

[321] som fra at være kongelig kammerherre via forskellige embeder, hverv og dramatiske begivenheder blev den mægtigste mand næst efter kongen og steg til tops som rigshofmester. I Leonoras syvende år havde kongen lovet ham hende til hustru, og selvom hun allerede var 12 år gammel, ønskede hertug Franz Albrecht af Saxen at få hende og gjorde sig de største anstrengelser for at opnå det. Han havde allerede næsten vundet kongen og hoffet over på sin side, men hun ville ikke med nogen grunde lade sig rokke fra sin Corfitz og afviste oprørt og vred denne højfornemme bejler.³⁶ Hun blev overgivet til forskellige lærere og lærte ud over de kvindelige sysler, at sy og spinde, også sprog, tysk og fransk, musik, matematik, <maleri> og mere af dens slags. Hun overgik heri med sin begavelse og lærelyst alle forventninger, så hun frem for sine øvrige søstre på alle måder blev sin kongelige fars yndling. Efter hun på denne måde [323] var blevet godt opdraget og undervist, fik Corfitz lov at fejre bryllup med hende, da hun var femten år og fire måneder, nemlig

³³ Der sigtes næppe til en skønhedskonkurrence, men de sekshundrede kvinder svarer ca. til antallet af danske adelskvinder, så meningen er: den skønneste og dydigste af alle danske adelskvinder.

³⁴ Brylluppet fandt sted den 31. december 1615 og er bevidnet af en indførsel i Christian 4.s skrivekalender.

³⁵ Om Leonora Christinas fødselsdag (8.7.1621), se Brøndum-Nielsen & C.O. Bøggild-Andersen 1949, s. 306-308.

³⁶ Franz Albrecht af Saxens frieri: jf. *Leonora Christinas franske selubiografi*, tekstkritisk udgave, s. 4-5; Birket Smith 1871-72, s. 148; Birket Smith 1879-81, I, s. 55.

den 9. oktober 1636. Hun undlod ikke fortsat at uddanne sig gennem forskellige aktiviteter, for hun var aldrig ledig: Enten gjorde hun alvor af malerkunsten eller af musikken, når hun lærte at spille på strengeinstrumenter, fløjte, harpe etc., eller fornøjede sig med at gå på jagt med hunde eller spille bold.³⁷ Som 21-årig begyndte hun at lære det latinske sprog af husets ven, min hr. fader, og på trods af mange andre beskæftigelser gjorde hun så gode fremskridt, at hun ikke syntes at have noget hul i sin dannelse, og hun forsømte endda heller ikke italiensk, som hendes ægtemand underviste hende i.³⁸ Hun var kort sagt overordentlig alsidigt begavet og lærenem. Fra barndommen af havde hun en så strålende hukommelse, at hun kunne fremsige én salme, samtidig med at hun skrev en anden ned og i øvrigt fulgte med i alt, [325] hvad der skete omkring hende.³⁹ Hun fulgte sin mand på flere diplomatiske missioner, nemlig i året 1646 til Nederlandene og umiddelbart derefter til Frankrig, men til England tog hun alene

[325] og igen i året 1649 tog hun med manden til Holland, men senere, da ulykken ramte hende, måtte hun flakke om og blev kastet rundt til lands og til vands.

[325] På disse rejser samlede hun sig en stor skat af klogskab, ros og ære hos alle. Hun begyndte at lære det spanske sprog år 1650, da hun opholdt sig i Stralsund og hendes mand tog sig tid til at undervise hende. I de følgende år gjorde hun sådanne fremskridt, at da de omkring år 1654 vendte tilbage til Pommern til godset og slottet Barth, som de havde fået i pant, så oversatte hun en lille spansk bog med titlen *Mathias de los Royos*⁴⁰ til sit eget sprog, men også sine egne oplevelser dengang.⁴¹ Hun

³⁷ *Leonora Christinas franske selvbiografi*, tekstkritisk udgave, s. 13.

³⁸ *Leonora Christinas franske selvbiografi*, tekstkritisk udgave, s. 16-17, hvor italiensklæreren imidlertid hedder Leonin. Jf. Birket Smith 1879-81, I, s. 113.

³⁹ Næsten enslydende i *Leonora Christinas franske selvbiografi*, tekstkritisk udgave, s. 8.

⁴⁰ *Mathias de los Royos*: vel den spanske forfatter Matías de los Reyes (1581-efter 1640), der udgav en serie galante fortællinger: *El Curial del Parnaso* (Madrid 1624), *El Menandro* (Jaén 1636), *Para algunos* (Madrid 1640). Jf. Carrol B. Johnson: *Matias de Los Reyes and the Craft of Fiction*, Berkeley 1973.

⁴¹ *egne oplevelser dengang*: LC sigter nok til de bevarede beretninger, der går under titlerne "Kong Karl X. Gustavs Bryllup 1654" og "Rejsen til Korsør 1656", jf. Brøndum-Nielsen & Bøggild-Andersen 1949, s. 51-54, 55-68 (2. udg. 1960, s. 49-52, 53-64).

fordybede sig i studier, beskæftigede sig snart med latin, snart med fransk, således at hun på grund af den skønne stil lod en del af *Kleopatra*⁴² tale sit modersmål og andet af den slags, som man kan søge og fordrive fritid med. På den måde både søgte og undgik hun lediggang.

[306] Hendes lærde og yderst smagfulde begavelse stråler frem på forskellige måder, men især af den forsvarstale, som hun holdt for sin elskede mand i nærvær af det svenske rigsråd i Malmø, da manden lå syg og døden nær. Hr. Ulfeldt var nemlig under anklage fra nogle fjender for at have taget kongen af Danmarks parti og derfor modsat sig den krig, som Sverige havde genoptaget mod danskerne. Fru Leonora Christina modbeviste med sin kloge tale disse mistanker [311] så hurtigt og fuldstændigt, at han havde fortjent straks at blive frikendt af dommerne. Denne tale findes trykt i en levnedsbetegnelse om Hr. Corfitz Ulfeldt, som udkom på fransk i 1678 under titlen: Le Comte d'Ulfeld, Grandmaistre de Dannemarc Nouvelle Historique.⁴³

[311] Det er ganske vist sandt, at hun ikke holdt en sammenhængende forsvarstale,⁴⁴ men snarere i retten fremstod som en sagfører, der lukkede munden på modstandernes vidner, i tale og skrift oplyste dommerne og påviste sin mands åbenlyse uskyld. Hun gjorde, hvad tidligere Hortensia⁴⁵ og kun ganske få andre har kunnet præstere: ikke Gracchernes mor,⁴⁶ ikke Catos

⁴² *Kleopatra*: utvivlsomt den dengang meget populære roman *Cléopâtre* (Paris 1646-57) af Gautier de Costes de La Calprenède (1609-63), hvis første bind (af 12) netop var udkommet, da Corfitz Ulfeldt og Leonora Christina var i Frankrig i 1647.

⁴³ Michel Rousseau de la Valette: *Le Comte d'Ulfeld, Grand Maistre de Danemarc. Nouvelle historique*, I-II, Paris 1678, talen står i bd. I, s. 117-156. Jf. i øvrigt Nicholas D. Paige: *Before Fiction. The Ancien Régime of the Novel*, Philadelphia 2011, s. 57-61.

⁴⁴ forsvarstale: dette afsnit modsiger eller snarere korrigerer i realiteten det umiddelbart foregående og afspejler meget muligt, at Sperling på et besøg hos Leonora Christina har spurgt ind til begivenhederne og er blevet bedre oplyst.

⁴⁵ Hortensia var kendt for en protestaktion og tale, hun holdt i 42 f.Kr., hvor hun opponerede mod beskatning af Roms rigeste kvinder. Argumentet var, at beskatning af kvinder uden politisk repræsentation og for at finansiere en borgerkrig var urimelig. Jf. Appian, *Borgerkrigene*, 4.32-34. Hortensia har nr. 14 i *De foeminis eruditiss*, jf. Sperling, s. 14.

⁴⁶ Gracchernes mor var Cornelia (ca. 190-ca. 115 f.Kr.), datter af Scipio Africanus og mor til de berømte romerske politikere Tiberius og Gaius Gracchus. Et par små brevsuddrag, der bl.a. handler om hævn, findes hos Cornelius Nepos: *Fragments*, 1.1-2. Cornelia har nr. 77 i *De foeminis eruditiss*, jf. Sperling, s. 110.

Porcia⁴⁷ kommer her op på siden af hende. Det hændte for hende, som det kun sker for de færreste, at hun fandt lærdommens rødder [312] ganske dejlige, men dens frugter bitre og sure,⁴⁸ da hendes store klogskab og dannelse hverken formåede at skaffe hendes mand friheden eller at afværge ulykkerne. Al ligevel hjælper det overordentlig meget, når man lader muserne mildne den skæbne, der ikke står til at ændre, og i modgang kan mærke deres virksomme hjælp, som man henter frem fra hjertets skatkiste. Således påtog denne frue, udrustet med lærdom og kongelig sjælsstyrke, sig ikke uden held [325] forsvaret for sin mand mod kongerne selv i det Herrens år 1659 i Skåne, 1650 i Danmark mod Dina og den giftige sammensværgelse, 1660 på Bornholm, hvortil Danmarks konge havde ladet dem føre som fanger, mod øens udnævnte guvernør Fuchs' grumhed og barbariske fornærmelser. Og så længe denne yderst kloge kvindes råd [327] blev fulgt, var det nogenlunde muligt at kæmpe sig frem, men efter at hun af sine fjender, uden rådgivning og mod al ret og rimelighed, blev sat i strengt fængsel, gik alt skævt og blev værre og værre.

[337] Berøvet al trøst var heltinden tvunget til at sidde dér hele måneder i mørke, indtil hun omsider blev placeret i en celle, hvor intet dagslys kunne trænge ind, men det var nødvendigt at have kærter tændt nat og dag. Hun måtte hverken få bøger, pen eller papir, nål eller tråd eller noget lignende. Der var ansat folk til at holde øje

⁴⁷ Porcia (67-42 f.Kr.) var datter af Cato den yngre og hustru til Brutus, Cæsars mor-der. Hun skildres hos Plutarch som indbegrebet af den hårdføre og loyale hustru, der kræver at blive sin mands fortrolige i dennes politiske planer (mordet på Cæsar), og som følger ham i døden (selvmord). Jf. Plutarch: *Brutus*, 13, 15, 53. Porcia har nr. 411 i *De foeminis eruditiss*, jf. Sperling, s. 390.

⁴⁸ På latin: "radices studiorum satis jucundas invenerit, fructus eorum acerbos et insuaves". Her hentyder Sperling til en sentens om lærdommens bitre rødder og søde frugter, der i forskellige former må have cirkuleret i datidens latinskoler. Se f.eks. [William Bathe SJ:] *Ianua linguarum, sive methodus maxima accommodatus, quo patefit aditus ad omnes linguas intelligendas*, Salamanca 1611, s. 45 ("Studiorum radices amaræ, fructus verò fapidi"); J.A. Comenius: *Opera didactica omnia*, Amsterdam 1657, s. 626 ("tametsi Studiorum radices amaræ sint, fructus tamen nasci prædulces"); Misander [= Johann Samuel Adami]: *Bücher-Freunde und Bücher-Feinde*, Dresden 1695, s. 225 ("Wenn man die jungen Knaben in der Schule zum Fleisse auffmuntern will, so sagt man ihnen den Sentenz vor: Radix studiorum amara, fructus verò dulcis").

med hende, uden for cellen fangevogteren, indenfor en betalt kvinde, som hun, for at have noget at gøre, lærte at læse og grundigt underviste i den kristne troslære.⁴⁹ Derefter besnakkede hun fangevogterne og solgte dem de lys, hun kunne undvære, og på den måde fik hun nål og tråd. Af spåner⁵⁰ og bortkastede småstykker, som hun fandt omkring sig, lavede hun en slags væv, og hun trevlede sine silkestrømper, som hun ikke havde brug for, op for deraf at lave bånd, som hun ikke kunne undvære, og ved på den måde at være kreativ faldt tiden hende ikke lang.⁵¹ Eftersom hun manglede pen og papir, og det var alle strengt forbudt at frembære et bønsskrift på hendes vegne, så udtænkte hun en anden måde [389] at bede om nåde på. Hun begyndte nemlig at lave et bæger af ler, som pottemageren tilfældigt havde efterladt, da han reparerede ovnen, og dekorerede det med forskellige billeder. Hun satte det sammen med et træbæger, så det fremstod som et sindrigt kunstværk af en sand Dædalus. Men under bunden skrev hun nogle små vers på dansk, der bad om kongens tilgivelse og nåde og beklagede hendes elendighed. Hun satte også bægeret i ovnen for at gøre det hårdere. Da det var gjort, og fangevogteren, som dagligt plejede at komme forbi, havde set bægeret, spurgte han, hvem der havde lavet det, og fra hvilket land det kom, hvorefter han – ganske som heltinden havde forudset – straks tog det og bragte det til kongen og dronningen. De forundredes over kunstværket og især over, at fangevogteren var blevet snøret, for han havde ikke bemærket, at der var et bønsskrift under bunden.⁵² Al hendes opfindsomhed hjalp dog ikke noget, før kong

⁴⁹ *Jammers Minde*, s. 143.

⁵⁰ På latin står der "asciis", som betyder økse eller høvl, men i en dansk bearbejdelse af Sperlings latinske Leonora Christina-biografi fra begyndelsen af 1700-tallet i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling NKS 1393 e folio, er det oversat med "Tømmer-spaaner", hvilket er fulgt her i mangel af bedre.

⁵¹ Jf. *Jammers Minde*, s. 101-102, 114; *Leonora Christinas franske selvbiografi*, tekstkritisk udgave, s. 68-69.

⁵² Fortællingen om bægeret findes også i *Leonora Christinas franske selvbiografi*, tekstkritisk udgave, s. 68 og *Jammers Minde*, s. 115-117.

Frederik 3. gik bort og Christian 5. efterfulgte ham i det Herrens år 1670. Da begyndte luften og hendes fængsel at mildnes, og hun fik lov til at få både pen og papir og bøger. På kejserens gentagne forbøn befalede kongen, at hun skulle behandles mere gavmildt, og han anviste hende en fast sum penge, som hun kunne bruge, til hvad hun ville. Men af særlige årsager anså man det ikke for forsvarligt at løslade hende. Således opmuntret kastede hun sig da over studierne.

[311] Denne kvinde, der var berømt ved sine mange ædle og skarpsindige handlinger, led en krank skæbne under danskerne, underkastet mange års fangenskab fra 1663 og frem, berøvet mand og flere af børnene. Da hun havde fundet ro, helligede hun sig helt studierne, læste og skrev og komponerede formfuldendte digte,

[310] især gendigtede hun indholdet af Sankt Augustins *Manuale* i udsøgte danske vers.⁵³

[311] Og hun redigerede et stort værk om kvinders tapperhed, politiske klogskab, enestående lærdom og andre dyder, hvorved de enten var mændenes [313] ligemænd eller overgik dem,⁵⁴ samlet med stor omsorg og flid fra alle tidsaldre, så vidt det var muligt for hende på trods af hendes ofte dårlige helbred og den vanskelige eller helt manglende adgang til biblioteker i hendes fængsel. Dette kan jeg selv bevidne, for jeg foreslog og forsynede hende med mange ting.⁵⁵

[315] Hun gav værket titlen *Heldinnerß Pryd*, og efter sin løsladelse begyndte hun at revidere og forkorte det, for hun indså, at hendes år ikke rakte til at færdiggøre det som planlagt, og

⁵³ I *Jammers Minde* oplyses det, at Leonora Christina før 1670 havde fået "St: Augustini Manuali" af præsten Hieronymus Bueck, der havde den fra statholder Christopher Gabel. Der er tale om et pseudoaugustinsk værk fra højmiddelalderen, der var en populær andagtsbog langt op i moderne tid, og som findes i gendigtninger både på dansk og tysk. Værket omtales i *Jammers Minde*, s. 176, men hendes egen gendigtning nævnes ikke. Jf. Karla Pollmann & Willemien Otten (red.): *The Oxford Guide to the Historical Reception of Augustine*, III, Oxford 213, s. 1614-1617; Julia D. Staykova: "Pseudo-Augustine and Religious Controversy in Early Modern England", Karla Pollmann & Meredith J. Gill (red.): *Augustine beyond the Book: Intermediality, Transmediality, and Reception*, Boston 2012, s. 147-165.

⁵⁴ Værkets første del er i færdigredigeret form bevaret i afskrift i Karen Brahes Bibliotek: Leonora Christina: *Heltinners Pryd*, udg. Christopher Maaløe, 1977.

⁵⁵ Smst. s. 14, 117-118, hvoraf det fremgår, at Sperling har leveret stof til skildringen af Tyre Danebod.

at hun var draget til et gudsforladt sted fjernt fra samvær med lærde mænd.

[315] Det skulle være en prøve på hende begavelse og lærdom såvel som på evner og flid, så noget kunne blive stående for efterslægten. Jeg ønsker, at alle skal vide, at mens hun levede som en elendig fange og hver dag forberedte sig på døden, ordnede hun alene og med egen hånd sit begravelsestøj: ligklæde, puder, snøreliv. Blandt andet lavede hun af hvid silke en pude, som hun stoppede med det hår, som hun tabte på grund af sine trængsler. Så syede hun på puden et vævet bånd med et meget sindrigt og kunstfærdigt udført vinrankemønster, hvor der med indvævede latinske bogstaver stod disse overordentligt elegante danske vers:

Hvor mangen Tanckespaan, oc hiertenß Sucke knuude
Tillsammen hefttet er paa denne Bruude Puude?
Naar som nedlegget er mit hoffued paa sit haar
Da løset er mit Baand: Min Siel i Glæden staar:⁵⁶

[Her følger Sperlings latinske gendigtning.]

[317] På en lille dug af silke til at dække den dødes ansigt med havde hun broderet følgende vers:

Jeg wißeligen weed at du min Frelser leffuer
Som mine torre been aff Jordenß Støff udkreffuer,
Oc dennem smykker ud i dereß haftte hud
At møde for din Stoel oc dom o store Gud.
Da skal jeg i mit Kiød med mine øyne skue
Din Majestetish Glantz i din retferdig lue
Jeg jeg skal see min Gud, ey fremmede for mig
Hielp Jesu Brudgom Kier, jeg kand bestaa for dig.⁵⁷

[Her følger Sperlings latinske gendigtning.]

⁵⁶ Jf. *Jammers Minde*, s. 221, hvor der er mindre tekstlige afvigelser i de første tre vers, idet *hiertenß* (Sperling) > *Hænders* (*Jammers Minde*); *hefttet* > *flættet*; *nedlegget er* > *needleggis her*; *sit* > *mit*. Versene er i *Jammers Minde* dateret til 29. november 1682.

⁵⁷ Jf. *Jammers Minde*, s. 221-222 (kun med ortografiske variationer).

Således har jeg ønsket at efterligne, hvad ingen skarpsindighed er i stand til at opnå, for så træffende og formfuldendt er alt, hvad der udgår fra dette guddommelige bryst.

[395] Desuden er der bevaret et smagfuldt digt om en gammel hund kaldet Cavailler, som dronning Sophie Amalie, efter at have anskaffet sig en ny og yngre hund, havde sendt bort.⁵⁸ Den var blevet bidt og ilde tilredt af en mår og derefter på dronningens befaling sendt til heltinden i fængslet, så hun med passende midler kunde helbrede den, hvilket hun gjorde. Hun lader hunden fortælle sin skæbne og forskellige oplevelser ved hoffet, og hvilken belønning der til sidst ventede den. Alt sammen tjenende som en fabel om den belønning, der blev hendes mand og hende selv til del for i så mange farer at have understøttet riget – i sandhed smagfuldt og åndrigt. Jeg vil ikke nu tale om de salmer og forskellige viser, som hun skrev til Guds ære, for at han ikke svigtede hende i så mange farer og trængsler, men tilskyndede og befalede hende at gøre kraftig modstand.⁵⁹ Om-sider døde dronning Sophie Amalie, kong Frederik 3.s hustru, som indtil da havde protesteret mod den velfortjente heltindes frigivelse og ligesom med magt holdt Christian 5.s vilje tilbage i denne sag. Da optændtes håbet om at slippe ud af fængslet, for på den berømte hr. Frederik Ulrik Gyldenløves ædle initiativ tilstod den storsindede konge Leonora Christina den nåde at måtte sende ham et bønsskrift.⁶⁰ Hendes bønner blev hørt, og i det Herrens år 1685 den 19. maj blev hun løsladt fra fængslet og tårnet efter heroisk at have holdt denne elendighed ud i næsten 22 år. Da hun nu er kommet tilbage til sine pårørende,

⁵⁸ Hunden er nævnt i *Jammers Minde*, s. 225-226, hvor overdragelsen til Leonora Christina er dateret til den 3. april 1684. Digtet nævnes kort smst. s. 238, hvor det er dateret til 14. januar 1685. Det er aftrykt i Tycho de Hofman: *Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd, med deres Stamme-Tavler og Portraiter*, II, 1778, s. 326-332.

⁵⁹ Se *Jammers Minde*, s. 102-106, 196-198, 221-222 (digtet på puden), 235-238, 253-256. Desuden i Hofman, s. 326-332 (digtet om hunden), 332 (digtet på puden, også på latin), 333-335, 337-338 og Albert Thura: *Gynæceum Daniæ Literatum*, Altona 1732, s. 45-46 (digtet på puden, også på latin).

⁶⁰ Jf. *Jammers Minde*, s. 241-242. Ulrik Frederik Gyldenløve (1638-1704) var Frederik 3.s naturlige søn og spillede som statsmand og kongelig rådgiver en stor rolle i hele Christian 5.s regeringstid. Han gjorde ved flere lejligheder sin indflydelse gældende for Leonora Christina. Jf. i øvrigt Louis Bobé: "Leonora Christina Ulfeldts Frigivelse", *Personalthistorisk Tidsskrift*, 61 (1940), s. 35-47.

har hun af kongen fået overladt Maribo Kloster [397] som bolig samt en årlig indtægt på 1.000 rigsdaler af kongens kammer. Dette sted er smukt beliggende ved en stor sø på øen Lolland, og det synes, at Sankt Birgittas klosterregel dér blev fulgt, og at to klostre, et mands- og et kvindekloster anlagt over for hinanden, benyttede den samme kirke, der lå i midten. Det viser haverne, den ene Søstrenes Have, den anden Brødrenes Have, der stadig bærer disse navne. Da hun var flyttet ind her, ønskede hun, at hendes ældste datter, Anna Cathrine, der var enke efter den adelige og velbyrdige mand Viglius de Cassetta⁶¹ og efter sine børns død var forblevet i Flandern, skulle komme og bo hos hende som en trøst i hendes alderdom. Hun var efter sin mors eksempel en kvinde af uforlignelig klogskab og besad en omfattende højliterær dannelse, og hun skyndte sig på trods af dårligt helbred af sted til moderens favn. Her nyder de hinandens behagelige samvær og lever i ro, men dog fuldt beskæftiget, idet de fornøjer hinanden med at dreje, læse, digte eller producere smukt håndarbejde. Så snart fruene kom hertil, var det første, hun tænkte på, at sige Gud tak på en særlig måde og efterlade sig et synligt minde om det. Med det formål skænkede hun et flot og værdifuldt alterklæde til kirken, hvorpå hun med egen hånd med hvid silke skrev nogle meget smagfulde vers, der vidnede om Guds hjælp, om elendighed, om uskyld, om kongelig nåde og den frihed, hun fik skænket. Versene var så smukt udført, at de kunne konkurrere med alle skrivekunstens berømte mestre, selv om hun havde påført dem silken uden brug af brillen og med sirlig hånd den 19. maj år 1686, da hun var næsten 65 år gammel.⁶² [399] Hun syede dem på klædet

⁶¹ Engelbert Viglius Cassetta (1620-78) var en af Ulfeldt-parrets trofaste støtter og ledsagede Leonora Christina på hendes rejse til England i foråret 1663, hvor hun blev fængslet, og støttede også siden børnene. I 1672 døde hans første hustru, og han giftede sig samme år med Anna Cathrine Ulfeldt (1639-1707), Leonora Christina og Corfitz Ulfeldts ældste datter, med hvem han fik tre børn, der alle synes at være døde som små. Birket Smith og med ham dele af den nyere forskning identificerer fejlagtigt Viglius Cassetta med Jan Marcus Cassetta (1634-før 1685), der imidlertid er hans nevø. Jf. Pieter Donche: "De familie Cassetta te Brugge (16de-18de eeuw)", *Vlaamse Stam, tijdschrift voor familiegeschiedenis*, 48:6 (2012), s. 478-511.

⁶² Versene, der begynder med "Den store Verdens Alt alt skabte Grændser satte", er afskrevet og aftrykt flere steder, men bedst i Birket Smith 1872, s. 135-138.

til evig ihukommelse, men eftersom disse vers vakte uvilje og blev læst med en uvenlig indstilling af forskellige, idet nogen forstod dem på én måde og andre på en anden, så indså hun, at selv den mest uskyldige ting kan vise sig risikabel. Så for ikke at give anledning til ny uro og nye fjender fjernede hun disse vers fra det skænkede alterklæde som noget, fremtidige fjender let kunne tude kongen ørene fulde med, og det var så meget lettere for hende, som hun stadig følte sine knap nok helede sår. Og for altid at udfordre sig selv lod hun i det Herrens år 1688 den 27. februar sin husstand i sit nærvær opføre en komedie, hun selv havde skrevet. Denne komedie var skrevet på danske vers og tilpasset de jævne menneskers fatteevne, som skulle lære den udenad, og som med de dertil hørende bevægelser og vel indstuderet med succes gennemførte det.

[399] Der eksisterer et par smagfulde trykte digte, det ene til Dorothe Engelbretsdatters muse, under Leonora Christinas dæknavn: den som lider med [401] Christo, som hun i sit fængsel og fangehul digtede, da hun havde læst den fromme poets digte;⁶³ det andet digtet år 1693 til ære for hr. Gerner, biskop af Viborg, da han udgav sin epistelpostil.⁶⁴

⁶³ Dorothe Engelbretsdatter: *Sielens Sang-Offet*, Kbh. 1681. Digtet, der begynder med "En grässelig Comet paa Himmelen sig tendte", står som det første af tre med overskriften "Symbola Hamburgensium, A.C. 1681. m. Junio", og følges af et latinsk digt af Otto Sperling og et tysk digt af Sperlings seksårige niece Helena Margareta Frisia (Friis). Hvis Sperlings ord om, at digtet er en reaktion på Dorothe Engelbretsdatters digte, står til troende, må det sigte til værkets førsteudgave fra 1678, som Leonora Christina så må have fået og læst i fængslet. Jf. Dorothe Engelbretsdatter: *Samlede skrifter*, I-II, udg. Kristen Valkner, Oslo 1955, I, s. 10-12, 323.

⁶⁴ Henrik Gerner: *Gudelige Tanker Over Endeel af De Hellige Apostlers Sende-Breve Almindelig kaldede Søndagers oc Helligdagers Epistler*, I-II, 1693, digtet, der begynder "Gerner sit Pund ey nedgraver", står som det første af 13 æredigte.

SUMMARY

SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN: *Otto Sperling the younger's Latin biography of Leonora Christina (ca. 1690)*

Sebastian Olden-Jørgensen: The Danish antiquarian Otto Sperling the younger (1634-1715) worked for most of his life on a manuscript titled 'De foeminis doctis', now in the collection of the Royal Library, shelfmark GKS 2110 quarto, which contained short biographies of a total of 1,399 learned women from all ages and nations (cf. *Fund og Forskning*, 2012, pp. 187-212). One of these is Leonora Christina (1621-1698), the daughter of Christian IV and his morganatic wife, Kirsten Munk, and a major figure in Danish literature thanks to her prison narrative *Jammers Minde* and her so-called 'French Autobiography'. Sperling's Latin biography focuses on her literary achievements and contains information not found elsewhere. It has been known to scholarship for generations, and a partial translation from the eighteenth century exists in manuscript, but the text has never been published, probably because it consists of 24 pieces distributed over 18 different pages between pp. 306 and 401 of vol. I of the manuscript. It is here edited and translated into Danish for the first time, and it is argued that Sperling composed it on the basis of a series of interviews with the ageing Leonora Christina after her release from prison in 1685. In other words, Sperling functioned as Leonora Christina's ghostwriter, and the text should really be considered autobiographical and placed alongside the *Jammers Minde* and her *French Autobiography* as an authentic expression of her personality.